

LXIV

SEJM WALNY PIOTRKOWSKI 1558-1559

WSTĘP

Sejm ten zwołany został 20 września 1558 r. na 20 listopada do Piotrkowa. Sejmiki odbyły się w październiku¹. Z powodu choroby króla obrady rozpoczęły się dopiero 5 grudnia, toczyły się nawet kilka dni bez udziału Zygmunta Augusta i ostatecznie zakończyły się 8 lutego 1559 r.

Przebieg obrad sejmowych i ich problematyka jest nam znana z diariuszy². Na sejmie trwał, a nawet pogłębiał się, rozdzźwięk pomiędzy królem Zygmuntem Augustem i senatem a izbą poselską na tle programu egzekucji praw i dóbr, wobec którego nawet kwestie religijne zeszły na dalszy plan. Król uważał za najważniejsze sprawy międzynarodowe i obronę granic: Inflant od strony Rosji oraz kresów południowo-wschodnich od Tatarów.

Chaotyczna dyskusja objęła wiele problemów; m.in. kontrolę przywilejów służących miastom, np. prawa składu (*ius depositarii*)³. Pojawiły się argumenty niebezpieczne dla przyszłości całego parlamentaryzmu, iżby „w niwecz się nie wdawać, ażby była pierwszej obrona postanowiona «czy» póki się dosyć nie stanie egzekucji”⁴. Spośród spraw wielkiej wagi poruszono kwestię przyszłej elekcji. Ze strony króla padło stwierdzenie, iż „żadnego porządku de successionem et electione regis nie masz dostatecznie opisanego”⁵. Powołując się na uchwałę sejmu z 1538 r. pt. Forma privilegii de electione regis⁶, stwierdzono w dyskusji, że „to rozumieją być w tym przywileju szkodliwym, iż do tej elekcji wszyscy się zjechać i wszyscy króla obierać (mają), a gdyż to jest rzecz niepodobna, aby in tanta multitudine porządek a zgoda być miała”⁷. Przygotowali więc posłowie Articuli conditionis de electione regis⁸, w których zawarli wiele pomysłów mniej lub bardziej radykalnych; m.in. różnowiercy proponowali, aby od udziału w elekcji usunąć biskupów, którzy przez przysięgę złożoną papieżowi zobowiązani są do obrony interesów zewnętrznych⁹. Na tak ostrych dyskusjach zeszedł czas sejmu mało produktywnie. Posłowie z Rusi Czerwonej i z Podola nie doczekali się istotniejszych decyzji w sprawie obrony potocznej; skutkiem ich starań były tylko akty wzywające do gotowości wojennej przeciw Tatarom pod dowództwem wojewody ruskiego i hetmana Mikołaja Sieniawskiego¹⁰, wydane też zostały wici.

¹ W. Konopczyński, *Chronologia*, s. 139.

² Por.: B. Czart., rkps 69, s. 789, 809-824; AP Gdańsk, 300, R/Ee 2, s. 357 i n.; *Dzienniki sejmów walnych koronnych za panowania Zygmunta Augusta..., 1555 i 1558 w Piotrkowie złożonych*. Wydanie braci Lubomirskich, Kraków 1869, s. 139 i nn. Zestawienie źródeł do tego sejmu sporządziła A. Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August*, s. 424. Szersze opracowanie przebiegu sejmu opublikowała A. Dembińska, *Polityczna walka o egzekucję dóbr królewskich w latach 1559-1564*, Warszawa 1935, s. 16-28.

³ Por. mandat królewski *Ad capitaneos* z 27 IX 1558 r., MK2, t. 91, mkrf. AGAD nr 114, k. 415.

⁴ *Dzienniki sejmów walnych koronnych*, s. 275, 293.

⁵ Ibidem, s. 175.

⁶ Vol. Const., t. I, vol. 2, s. 163-164.

⁷ *Dzienniki sejmów walnych koronnych*, s. 184.

⁸ Ibidem, s. 189.

⁹ Ibidem, s. 196.

¹⁰ Por.: *Litterae universales ad nobilitatem terrarum Russiae et Podoliae ut contra Tartaros proficiscantur*, MK, t. 93, k. 77v-78, oraz: *Mandatum ad capitaneos terrarum Russiae et Podoliae* (obydwa teksty z 15 XII 1558 r.), ibidem, k. 78v.

Spośród niewielu aktów prawnych tego sejmiku, który po wydaniu decyzji w sprawach indywidualnych¹¹, rozszedł się z początkiem lutego 1559 r. (i z tego względu pominięty został w Volumina Legum), publikujemy jedynie:

- I. *Reces sejmiku piotrkowskiego* (z 10 lutego 1559 r.)¹².
- II. *Mandatum ne aliquis e Regno in militiam externam proficisci audeat* (z 26 lutego 1559 r.)¹³.
- III. *Litterae restium*:
 - A. *Primae restium litterae* (z 9 lutego 1559 r.)¹⁴,
 - B. *Secundae restium litterae* (z 14 marca 1559 r.)¹⁵.

¹¹ Por.: MRPS, t. V, vol. 1, s. 140-144, nr 2330-2395; t. V, vol. 2, s. 240-248, nr 8491-8624. Wśród tych decyzji na uwagę zasługuje aprobata sejmiku dla obyczajów sądowych m. Poznania (ibidem, t. V, vol. 2, s. 244, nr 8548).

¹² MK, t. 93, k. 202-203v, skopiowała I. Dwornicka.

¹³ Ibidem, t. 93, k. 205-205v, skopiowała I. Dwornicka.

¹⁴ Ibidem, t. 93, k. 203v-204, skopiowała I. Dwornicka.

¹⁵ Ibidem, t. 93, k. 204v, skopiowała I. Dwornicka.